

is volt betartani az íratlan szabályokat. Ez alapján azt gondolhatnánk, hogy a társadalom rettegésben élt, vagy agymosáson esett át, hiszen a korábbi krízisek során (1956, 1968) egészen máshogy reagáltak az emberek. Egyes szerzők úgy vélik, hogy a lakosság bizonyos gazdasági előnyök fejében nem akarta megkérdőjelezni a fennálló politikai és ideológiai rendszert. A cikk szerzője szerint azonban inkább arról van szó, hogy a Szovjetunió képes volt alkalmazkodni az új válsághelyzethez. A hivatalos diskurzus szembeállította a lengyel nacionalizmust és a szovjet területi integritást, és egyfajta idegengyűlöletet szított a „lusta lengyelekkel” szemben.

A szovjet lakosság maga is kivette a részét ebből a retorikából: gazdasági panaszait beágyazták a szocialista testvéreiért keményen dolgozó nép kontextusába. A szerző ezt a retorikát nevezi hazafias színjátéknak. Sokan nem feltétlenül hittek ezekben a szlogenekben, de a színjáték részeként alkalmazták őket, hogy ezáltal fejezzék ki hűségüket a szovjet haza, de nem a kommunista ideológia vagy a pártvezetés iránt. A lengyelországi szovjet elnyomás helybenhagyásával megnyílt az út a konfliktusok, panaszok és ellentmondások kimondása előtt a szovjet ukrán társadalomban.

A helyzetből leginkább a háborús veteránok, egyetemi tanárok, munkásvezetők, pártaktivisták és egyéb kitüntetett állampolgárok, azaz a „feltörekvő” középosztály tagjai tudtak tőkét kovácsolni. Ők voltak azok, akik külföldi delegációkban és belföldi gyűléseken egyaránt az érett szovjet ideológiát képviselték, minek következtében felsőbbrendűeknek tekintették magukat mind a külföldi csatlósállamok lakosaihoz, mind a szovjet átlagemberekhez képest. A szovjet hazaszeretet tehát egyfajta elit kiváltsággá vált, amely által a feltörekvő középosztály (Ukrajnában is) megerősíthette „megbízható” státusát.

A nyugati határvidéken azonban sokan megkérdőjelezték ezt a fajta elitista szovjet patriotizmust. Itt az ukrán–lengyel ellentétek kerültek előtérbe, elhomályosítva az ukrán társadalmon belüli feszültségeket. A határvidék lakói még inkább igyekeztek megóvni a szovjet közösséget az ártalmas lengyel befolyástól, hogy ezáltal is cáfolják az ukrán népköztársaság „legkevésbé szovjet vidékének” sztereotípiáját. Egész Ukrajnában előszeretettel beszéltek arról, hogy a lengyelek lusták, miközben a szovjet nép keményen dolgozik értük. A nyugati határvidéken őket pedig egyenesen feldühítették a vásárolni átjáró lengyel turisták.

A hűségük kifejezésre juttatása mellett a nyugat-ukrajnai állampolgárok azt is felvetették, hogy több „objektív információt” szeretnének kapni a politikai eseményekről és a gazdaság valódi állapotáról. Kritikát fogalmaztak meg a Lengyelországnak nyújtott gazdasági támogatással kapcsolatban is, és úgy vélték, hogy a Szovjetunióknak először saját lakosairól kell gondoskodnia. Számukra a szovjet hazaszeretet hangoztatása nem csupán üres frázis volt. Az egyszerű, nacionalista szlogenekben azt fogalmazták meg, hogy Ukrajna minden lakója egyenrangú tagja a szovjet közösségnek, és mint ilyen, joga van kritizálni a hivatalos politikát. A hazafias színjáték tehát a szovjet lét két eltérő definíciójához vezetett: az egyik az elitista, a másik pedig a mindenkire kiterjedő definíció volt.

Három évvel később, 1984-re úgy tűnt, hogy az élet visszatért a rendes kerékvágásba. Míg a nyugati kultúra befolyása elmélyítette a szakadékot az állam és a társadalom között, a Szolidaritás körüli viták során a szovjet állampolgárok pozitív módon kerültek kapcsolatba a szovjet léttel. Ukrajna lakosai, akik nyilván tudatában voltak annak, hogy nem szovjet múltjuk és a lengyelekhez való földrajzi közelségük miatt eleve gyanúsak a szovjet hatóságok szemében, még erősebben akarták kifejezésre juttatni szovjet hazafiasságukat, mint a Szovjetunió többi állampolgára, és nem hagyták, hogy másodrendű állampolgárként kezeljék őket az előítéletek miatt. Ahogyan pedig az ukrán szovjet patriotizmus elősegítette az állampolgárság fogalmának fenntartását a Szovjetunióban, úgy mozdíthatják elő napjainkban a korábbi szovjet alapokon nyugvó identitások az ukrán polgári társadalom kibontakozását.

Pethő-Szirmai Judit

Meg lehet-e még javítani Amerikát?

Zakaria, Fareed: Can America Be Fixed? The New Crisis of Democracy = Foreign Affairs, January/February 2012, 22–33. p.

Tavaly novemberben az amerikai választók a politikai patthelyzet miatti elégedetlenségük ellenére ugyanarra a hatalmi felállásra szavaztak, mint

korábban: Barack Obama ismét elnök lett, a szenátus demokrata, a képviselőház pedig republikánus. Bár a költségvetési szakadék széléről sikerült visszarántani az országot, ennél sokkal nagyobb kihívást jelent az amerikai gazdaság, társadalom és kormány új stratégiákkal való felszerelése, hogy talpon maradhasson a XXI. században. Washingtonnak adóztatás és megszorítások helyett reformokon és befektetéseken kellene gondolkodnia, mert többé már nem halogatható a fiskális, jóléti, infrastrukturális, bevándorlási és oktatási szakpolitikák jelentős átszabása.

Az amerikai vezetés politikai megosztottsága a polgárháborút követő évek óta nem volt ilyen súlyos. A kérdés az, hogy a jelenlegi helyzet tényleg a demokrácia válsága-e. Az amerikai demokráciát már az 1970-es években is súlyos csapások érték (stagnáló gazdaság, száguldó infláció, a politikusokba vetett bizalom elvesztése), de az a történet a helyzet konszolidálásával és a kommunizmus bukásával végződött. Azonban most, alig két évtized elteltével ismét megkérdőjeleződik a fejlett ipari demokráciák működőképessége. Az amerikai társadalom kevésbé bízik kormányában, mint valaha. Úgy tűnik, hogy a demokrácia válságát valójában megoldani nem, csak elkendőzni sikerült ideig-óráig, néhány szerencsés fordulatnak köszönhetően. Jelenleg az amerikai demokrácia rosszabbul működik, mint valaha.

Az 1970-es évek közepén a borúlátó előrejelzéseket három átfogó gazdasági trend hiúsította meg: az infláció visszaszorítása, az információtechnológiai forradalom és a Szovjetunió bukását követő globalizáció. Mindezek számos hasznot hoztak a nyugati világnak. Az alacsony inflációnak és az információtechnológiai forradalomnak hála gyorsabban nőttek a gazdaságok, a globalizáció pedig új piacokat és olcsó munkaerőforrásokat nyitott meg. Ami azonban egy generációval ezelőtt még a növekedést ösztönözte, ma már átlagosnak számít, nem teremt állásokat és lenyomja a béreket.

A második világháborút követő széles körű növekedés az 1970-es évek közepére megtorpant. A GDP növekedése az 1960-as években érte el a csúcspontját, és az elmúlt negyven évben alig nőttek a bérek. A mélyben húzódó problémák megoldása, vagy az alacsonyabb életszínvonalal való beérés helyett az USA erre úgy reagált, hogy adósságba verte magát. Ronald Reagan elnöksége alatt az inflációval korrigált szö-

vetségi kiadások húsz százalékkal nőttek, a költségvetési hiány pedig az eget ostromolta. A Clinton-elnökség rövid sikerét leszámítva a hiány azóta sem ment három százalék alá, jelenleg pedig hét százalék.

A kormányokon túl a lakosság is felelős a kialakult helyzetért, hiszen egyszerre akarnak alacsony adókat és bőkezű jóléti szolgáltatásokat. Ez a két kívánság azonban csak olcsó hitelek árán teljesíthető egyszerre. A lakossági hitelállomány megsokszorozódott, miközben nőtt a fogyasztás. Más gazdag demokráciák is hasonló utat jártak be. Feje tetejére állt a világ. Régebben úgy gondolták, hogy a fejlődő országok nyögnek súlyos hitelek alatt, hiszen gyors növekedésüket csak kölcsönök árán tudták finanszírozni az alacsony bérszínvonal mellett. Jelenleg azonban a G20-ak soraiban a fejlődő országok GDP-hez viszonyított államadóssága 35 százalék, míg a gazdag országok esetében ez az érték háromszor ilyen magas.

A nyugati országoknak ugyanazokra a reformokra lenne szükségük, mint amiket a Nemzetközi Valutaalap szokott tanácsolni a fejlődő országoknak. Átfogó strukturális reformok kellenének, amelyek elősegítenék a versenyképességet, valamint a jövőbeni növekedést megalapozó beruházások. A világ legnagyobb valutatartalékát birtokló Amerikának nagyobb mozgástere van ugyan, mint Európának, azonban reformokra, de még inkább beruházásokra itt is égető szükség lenne. Míg az amerikai továbbra is az egyik legversenyképesebb gazdaság a világon, infrastruktúrára és oktatásra egyre kevesebbet költ. Márpedig az Egyesült Államok modernkori történelme azt mutatja, hogy a beruházás és a növekedés szorosan összefügg egymással. Az elmúlt harminc év során folyamatosan csökkentették a szövetségi beruházási kiadásokat, és a növekedés is igen halovány. Ráadásul a minden téren előregedett infrastruktúra esetében a reformok és a beruházások problémája egyszerre jelentkezik. Ahhoz, hogy az infrastrukturális beruházások valóban hatékonyak legyenek, egy nemzeti infrastrukturális bankot kellene felállítani részben kormányzati, részben magántőkéből. Ezáltal megelőzhető lenne a pazarlás, és kiszűrhetőek a párhuzamosságok, mivel nem politikusok, hanem technokraták választanák ki a támogatandó projekteket. A pénzügyi reformok területén is hasonló a helyzet: nem az ötletek hiánya okoz gondot, hanem a politikai érdekcsoportok tusakodása.

Az elmúlt évtizedekben a fejlett ipari demokráciák többsége leginkább csak halogatta a problémák megoldását. A demokrácia válságát azonban hamarosan tetézi még egy baj: a demográfiai krízis. A fejlett társadalmak korábban soha nem látott gyorsasággal öregszenek. A bevándorlásnak és a valamivel magasabb termékenységi mutatóknak köszönhetően az USA-t kivételesen nem úgy érinti az elöregedés, mint az európai államokat. Másrészt viszont többre kerül az államnak a nyugdíjasok támogatása, különösen az egészségügy területén. Az időseknek szóló két jelentős jóléti program, a társadalombiztosítás és a Medicare jelenleg évente több mint egytrillió dollárt emészt föl, és a kiadások növekedése jóval meghaladja az inflációt.

Habár az idősekről való gondoskodás tiszteletreméltó, a jelenlegi rendszer nem tartható fenn, mivel felemésztja a szövetségi költségvetés legnagyobb hányadát, és ezáltal mind a növekedés, mind a stabilitás veszélybe kerül. Ez azt jelenti, hogy az amerikai jobboldalnak el kell fogadnia, hogy nőni fognak az adók, a baloldalnak pedig azt, hogy jelentős reformok nélkül még az adók növelésével sem fog jutni pénz ezen juttatásokon kívül másra. A jóléti kiadások azokat a beruházásra szánt összegeket emésztik fel, amelyek a következő gazdasági növekedési hullám beindításához lennének szükségesek. Jelenleg a jóléti programok a költségvetés kétharmadát teszik ki, míg minden egyéb kiadás a maradék egyharmadon osztozik.

Az Amerika előtt álló legnagyobb kihívás most a költségvetés helyrebillentése lenne, hogy jusson pénz az ország jövőjébe történő beruházásra. A reformok bevezetése és a beruházások megvalósítása még boldogabb időkben sem lenne egyszerű, de a jelenlegi globális trendek különösen nehezé és sürgetővé teszik a feladatot. Az Egyesült Államoknak nincs más választása, mint hogy feljebb lépjen az értékláncon, és magasan képzett munkaerejére, kiváló infrastruktúrájára, nagyívű szakképző programjaira és a világ élvonalában lévő technológiáira hagyatkozzon – mindez azonban jelentős beruházás nélkül nem fog megvalósulni. Ha Amerika nem teszi meg ezeket a lépéseket, elpusztulni ugyan nem fog, de lebéni igen: gazdag országgént szorul majd szép lassan a világ perifériájára. Elég csak Japán példájára gondolni.

Pethő-Szirmai Judit

Kisebbségek kultúrája

A történelemszervezés változásai és távlatai a rendszerváltás utáni Csehország újonnan létrejött egyetemén

Bůžek, Václav: Die Wandlungen der Geschichtswissenschaften an den neu entstandenen Universitäten in den vergangenen zwei Jahrzehnten. = Český časopis historický. 2012. 3-4. no. 541-557. p.

Cseh felsőoktatási viszonylatban is, akárcsak a többi rendszerváltó országban, számos új, „vidéki” egyetem jött létre a regionális tanárképzés talaján, meglévő főiskolai alapokra építkezve (České Budějovice, Opava, Ostrava, Plzeň, Ústi nad Labem, Hradec Kralové, Liberec, Pardubice, Zlín [a szerző Olomoucot és Pardubicét nem említi]). Az új egyetemek fejlődésének egyik centrumában természetesen a történelemoktatás felfuttatása állt. Ennek jegyében a történelemtanár-szak tanszékeit fokról fokra történettudományi intézetekké fejlesztették. A fejlődés húzóerejét az adott régió középkor- és koraújkor-történetére irányuló újszerű, a megelőző időszakra kevésbé jellemző, a régi egyetemeket sem elkötelező figyelem adta, anélkül, hogy hátat fordított volna a 20. század új megközelítésekre váró kérdéseinek. A cseh korona egykori országainak bonyolult története, folyamatos beágyazódása a makroregionális folyamatokba régióként igencsak kiterjedt és fajsúlyos feladatokat kínál az oktatás, egyszersmind a kutatás helyi motivációja szempontjából, egyszersmind tálcán kínálja az együttműködést és tapasztalatcserét a lengyel, német vagy osztrák szomszédsággal, lehetőséget nyújtva kiemelt projektek köré fonódó, tudományos iskolát teremtő regionális műhelyek kialakulására. Az ezekben megszerezhető tudás széles körű, közvetlen gyakorlati alkalmazásra találhat akár a műemlékvédelmi, akár a levéltári, múzeumi szakfeladatok ellátásában, melyek jelentékeny nagyságú munkaerőt képesek lekötöni. A kutatási programok kapcsán e szakterületek környező intézményeivel több helyütt imponáló együttműködés alakult ki.